

Sak T. Psycho-pedagogical typology mental retardation and its implementation in organization of correctional education

The article deals about solving problems related to the improvement of the teaching of students with mental retardation in inclusive and regular classes of a regular school. The analysis of mental retardation taxonomy developed by pathogenic principle is conducted. The factors such as heterogeneity, polymorphic disorders of cognitive, emotional and volitional sphere underlying the existing typologies of mental retardation were found. An important factor represented is trainability as an indicator of learning new knowledge in the education process. The authors have identified psychological and pedagogical types of mental retardation, which are intended to ensure optimal conditions for organizing education of children in this category. In this sense, the authors presented the violations related to the scarce development of cognitive functions in the regulation originally saved intellectual development; violations that appears irregular manifestations of cognitive activity and productivity, insufficient intellectual development with relatively preserved levels of learning; disorder characterized by a combination of low intellectual performance and too weak cognitive activity; reduced learning ability. According to the selected type of psycho-pedagogical types of this nosology the conditions of correctional training of students of schools are identified.

Key words: mental retardation; taxonomy of mental retardation; psychological and pedagogical typology; cognitive, emotional and volitional field; ability to learn.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017 р.

Статтю прийнято до друку 25.03.2017 р.

Рецензент: д.п.н., Таранченко О.М.

УДК: 376. 36:81'23

Супрун Д. М.

**НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ
(історико-методологічні засади)**

В історико-педагогічному ракурсі проаналізовано досвід факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова із організації практики та стажування студентів – майбутніх психологів в галузі спеціальної психології. Виокремлені форми, методи та засоби науково-дослідної роботи в навчальній та позааудиторній діяльності вищого педагогічного закладу освіти. Розкрито історичні та організаційно-методологічні засади навчальної практики дефектологів як важливої складової їхньої професійної підготовки. Наведені приклади сучасного педагогічного досвіду із взаємодії профілюючих кафедр факультету та базових спеціальних навчальних закладів в питаннях організації різних видів навчальної практики студентів. Акцентовано увагу на ролі волонтерської практики студентів в різного типу спеціальних реабілітаційних закладів для дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Підкреслюється роль благодійного товариства допомоги інвалідам та особам з інтелектуальною недостатністю «Джерело» в питаннях підготовки дефектологів.

Ключові слова: спеціальна психологія, навчальна практика, стажування, педагогічне керівництво, наставник.

Вдосконалення процесу підготовки сучасних корекційних педагогів та спеціальних психологів вимагає поряд із залученням в навчальний процес сучасних освітніх технологій й ретельного використання педагогічного досвіду минулого. Вивчення досвіду підготовки кадрів дефектологів засвідчує, що розроблення педагогами факультету корекційної педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, в різні часи своєї багаторічної історії, передових для свого часу підходів до організації та проведення навчальної практики є актуальним й нині. Підставою для цього твердження є насамперед те, що професійна сфера сучасного дефектолога-дослідника вимагає постійного звернення до корекційно-виховної психолого-педагогічної практики з метою осмисленого закріплення різнопланових теоретичних знань.

Навчальна практика, від ознайомчої до випускної, органічно входить в структуру навчально-виховного процесу вищого навчального закладу і має забезпечувати подальше закріплення та поглиблення отриманих студентами теоретичних знань, набуття і вдосконалення професійних вмінь та навичок, залучення їх до практичної діяльності, вироблення основ професійного мислення, подальший розвиток сталого інтересу до майбутнього фаху. Вивчення історико-методологічних засад навчальної практики студентів-дефектологів, зокрема спеціальних психологів й становило мету нашого пошуку.

Принагідно зазначимо, що факультет напрацював вагому нормативну базу проведення навчальної практики. Методичні рекомендації орієнтують на усвідомлення педагогами і студентами сутності головної мети навчальної практики – безпосередня участь студентів у реалізації основних форм діяльності практичних психологів: психодіагностичної, прогностичної, профорієнтаційної, виховної, консультаційної, просвітницької, науково-дослідницької тощо.

Педагогами-керівниками практики були чітко виділені основні завдання цього виду навчальної діяльності. Серед них, насамперед, доцільно назвати такі:

- закріплення теоретичних знань, що отримані студентами в процесі навчання на основі глибокого вивчення психологічних особливостей організації педагогічної діяльності спеціальних закладів освіти різного типу;
- набуття професійно значущих умінь встановлення психологічного контакту та довірчих стосунків, необхідних для успішної роботи із учнями спеціальних шкіл та вихованцями дошкільних закладів освіти;
- вироблення навичок роботи з основними методиками вивчення особистості учня та груп вихованців для їхньої психодіагностики та здійснення необхідного психокорекційного впливу;
- збирання та узагальнення інформації про роботу соціально-психологічної служби закладу освіти.

Визначальним орієнтиром в організації всіх видів навчальної практики студентів є подолання невідповідності між теоретичними і практичними аспектами загально-професійної підготовки дефектолога.

До першочергових завдань, що потребують нагального вирішення ми відносимо наступні:

- відпрацювання системи безперервної навчальної практики (пропедевтична (волонтерська), передвипускна та випускна);
- розробка компонентів практики студентів на різних посадах спеціального закладу освіти й масового із інклюзивною формою навчання;
- відпрацювання запровадження безвідривної пропедевтичної (волонтерської), практики, що повинна стати обов'язковою формою організації позааудиторної роботи на всіх етапах навчання студентів.

Як засвідчує вивчення громадської думки, більшість першокурсників під час вступу до ВНЗ керувалися ситуативними мотивами, внаслідок чого рівень сформованості конструктивних проєкційних, гностичних, організаторських і комунікативних умінь у студентів третього курсу перед початком навчальної практики недостатній для їхнього майбутнього професійного зростання.

Засвідчуючи це, ми ставимо перед собою мету оцінити роль навчальної практики в становленні сучасного дефектолога. На даному етапі наукового пошуку ми прагнемо констатувати реальний стан справ у цій ланці підготовки фахівців.

Не дивлячись на те, що навчальна практика студентів-психологів та корекційних педагогів є досить усталеною, разом із тим вона потребує постійної модернізації із врахуванням вимог часу. Реформування всієї системи організації та проведення різних видів навчальної практики студентів зазначеної сфери діяльності повинно стати об'єктом наукового пошуку вчених у сфері педагогіки вищої школи.

З метою покращення системи підготовки дефектологічних кадрів, зокрема спеціальних психологів, профілюючи кафедри факультету вивчали досвід підготовки фахівців у споріднених галузях освіти й відповідні теоретичні та методичні джерела. Оскільки колектив Київського інституту внутрішніх справ під керівництвом його тодішнього першого проректора академіка Віктора Миколайовича Синьова, ще на початку 90-х років XX ст. виступив піонером в підготовці психологів для правоохоронних органів, зокрема пенітенціарної системи. Педагоги цього ВНЗ здійснювали пошук нових шляхів проведення навчальної практики та стажування курсантів. Внаслідок проведення експериментальної роботи на кафедрі психології та педагогіки, яку очолював знаний дефектолог професор Олександр Петрович Северов, була започаткована підготовка спеціалістів-психологів засобами навчальної практики та стажування [1; 2].

Колектив педагогів зазначеної кафедри пропонував розв'язувати проблему набуття соціально-педагогічної умілості курсантами таким чином: а) формування у курсантів потреб в оволодінні власним методичним арсеналом у формі певних умінь та навичок; б) демонстрація курсантам методистами-практиками зразків високої педагогічної майстерності в роботі з колективами співробітників і засуджених; в) осмислення курсантами-початківцями науково-методичних підходів до проведення практики на основі власного бачення своїх майбутніх завдань; г) початкове засвоєння курсантами майбутньої соціально-педагогічної діяльності, що виявляється у формі самостійного проведення окремих корекційно-виховних занять; д) самостійна професійна діяльність практикантів та стажистів, спрямована на практичне відпрацювання складових соціально-педагогічної умілості [2, с. 164]. Досвід зазначеного колективу здобув широке визнання в усіх галузях вищої освіти, що є причетними до підготовки психологічних кадрів.

Враховуючи те, що середовище засуджених, зокрема, представлено й особами із широким спектром осіб із особливостями психофізичного розвитку, академік В. М. Синьов започаткував цілий науковий напрям – пенітенціарна дефектологія. Він, та його учні – О. Д. Гришко, Д. О. Ніколенко, А. С. Рождественський, Т. Г. Харченко та інші розробили теоретико-практичні засади корекційної роботи із ресоціалізації засуджених означеної категорії. Значимим фактом в становленні пенітенціарної дефектології стало те, що курсанти-психологи вивчали основи дефектологічних знань й відпрацьовували практичні питання в межах своєї практичної роботи.

Окреслимо певне коло питань, вирішення яких, на наш погляд, повинно посприяти налагодженню системи в організації практичного компоненту підготовки фахівця-дефектолога.

Насамперед конче необхідним є проведення комплексного теоретико-методичного дослідження з питань сучасного бачення навчальної практики майбутніх наших колег на всіх етапах її проведення.

Мета навчальної практики фахівця зазначеного типу має орієнтувати нас – педагогів-керівників як педагогів-наставників на формування у них соціальної психолого-педагогічної умілості майбутнього дефектолога.

Домінуючою формою взаємозв'язку теорії та практики необхідно вважати діяльність наукового гуртка кафедри спеціальної психології та медицини. Її колектив став широко використовувати розгляд тем наукових досліджень молодих вчених, що мають практичне значення для дефектологічної практики. Молоді дослідники вже на першому курсі разом із викладачем-методистом визначають тему свого наукового пошуку, аналізують наукові джерела з теми наукової роботи, розробляють методику констатувального експерименту, а вже прийшовши на практику, починають, у відповідності з розробленою методикою, збирати імперичний матеріал. Зазначимо, що студент, починаючи з перших кроків навчання, має змогу поєднувати теорію з практикою. Подібний виважений підхід стає для кожного майбутнього фахівця-людиназнавця орієнтиром на все його подальше професійне життя.

З метою всебічного засвоєння сутності єдності теоретичного й практичного компонентів своєї професії педагоги на всіх видах занять практикували дотримання вивчення конкретних тем за наступною логічною послідовністю: а) розгляд теоретичної та соціально-практичної значущості проблеми; б) розкриття суті понятійного апарату; розгляд теоретичних основ питання; виявлення зв'язку теоретичних основ із майбутньою професією; в) висновки.

Прикладом різнопланової співпраці факультету із педагогічними колективами є широко-плановий досвід проведення всіх форм навчальної практики студентів на базі масової загальноосвітньої школи №231 міста Києва. В цьому колективі започатковано інклюзивну форму навчання дітей із особливостями психофізичного розвитку. Директор школи І. В. Шаматказін та педагог-дефектолог А. І. Снісаренко створюють всі організаційно-педагогічні умови для майбутніх спеціальних психологів та корекційних педагогів в сфері пізнання асів своєї професії. Подібні форми тісної багаторічної взаємодії факультету корекційної педагогіки і психології та закладу освіти встановлені із всіма спеціальними школами та дошкільними закладами освіти, як міста Києва так і України загалом.

Особливого успіху кафедри факультету досягли у співпраці із благодійним товариством допомоги інвалідам та особам із інтелектуальною недостатністю «Джерела», який очолює відомий соціальний педагог Р. І. Кравченко. Головною ідеєю педагогічної спільноти факультету є долучення кожного студента-першокурсника до волонтерської роботи, що в умовах складних соціальних процесів

вітчизняного державотворення буде сприяти формуванню емпатійної особистості – запоруки становлення дефектолога-професіонала.

В ракурсі людинознавчого пізнання природи дитини-сироти, ми особливу увагу приділяємо волонтерській справі наших студентів у спеціальній школі-інтернат №12 міста Києва. Директор цієї школи С. Г. Пілюченко, як і весь її колектив вже багато років всіляко сприяє праці наших практикантів із учнями в різних формах навчальної і позакласної роботи.

З метою пізнання динаміки розвитку дитини й загалом людини всіх вікових груп, налагоджений широкий спектр взаємодії кафедр факультету із спеціальними дошкільними закладами, що базується на дотриманні методологічного принципу дитиноцентризму. Осмислення сутності філософського твердження «Людина – мета, а не засіб», повинно бути здійснено кожним студентом якомога раніше в усій палітрі проявів цього поняття.

Опанування теоретичним психолого-педагогічним доробком, а також практикою підготовки дефектологічних кадрів, дає підстави для ствердження, що навчальна практика студентів є багатосторонній, поетапний комплекс професійних засад для формування у майбутніх фахівців соціально-педагогічної умілості. Дане філософське сприйняття зазначеного є запорукою їхнього майбутнього професійного зростання.

Домінуючим методологічним принципом побудови організації та проведення навчальної практики визначено принцип поетапності відпрацювання всіх її видів.

Наприклад, початковий, адаптаційний (пропедевтичний) етап охоплює перший тиждень практики студента третього курсу. Другий етап має містити підготовку та проведення перших самостійних корекційно-виховних заходів із учнівським колективом. Третій етап виконує завдання подальшого закріплення та відпрацювання на практиці перших самостійних педагогічних дій. Триває він на третьому курсі десять-чотирнадцять днів, на четвертому – значно більше. Останній тиждень практики містить четвертий, заліково-тренувальний, етап, на якому студент проводить контрольні заходи у присутності своїх однокурсників і керівника цього виду навчальної роботи.

Означена класифікація повинна, на нашу думку, виділяти не тільки головну мету цього етапу навчальної діяльності, а й представити всю архітектоніку всіх етапів навчальної практики студента.

В якості прикладу наведемо досвід колективу кафедри спеціальної психології та медицини із здійснення студентом першого курсу підготовки до проведення вступних бесід із вихованцями певного закладу спеціальної освіти. Суть цього питання полягає в тому, що студент, який провів, наприклад, корекційно-виховну бесіду, не має змоги враховувати помилки змістовного характеру під час проведення наступного заняття, оскільки аудиторія є сталою (здебільшого), тому проведення різного роду корекційно-виховних заходів навчально-розвивального характеру із дітьми доцільно планувати з однієї і тієї ж теми у кількох первинних колективах, що надасть можливість майбутнім спеціальним психологам виважено внести корективи у змістовну і в методичну складову занять.

Цілком природно, що вже з перших днів навчання майбутніх фахівців в галузі спеціальної психології профілююча кафедра орієнтує їхню увагу на те, що психологія є теоретико-практичною людинознавчою галуззю. Саме тому, вони як людинознавці мають постійно прагнути до апробації своїх теоретичних напрацювань в повсякденне життя закладу спеціальної освіти. При цьому керівники практики звертають особливу увагу на психологічне налаштування молодого колеги на свою майбутню професію. Цілком слушним є прагнення педагога сформувати певну психологічну готовність до перших кроків в якості психолога-початківця. В першу чергу варто звернути увагу на те, що для більшості студентів перед початком першої практики характерні такі ознаки, як сильне хвилювання та скутість, неспроможність у вирішенні нестандартних практичних ситуацій, не бачення певного остаточного результату своїх психолого-педагогічних дій тощо.

Особливу увагу в роботі із початківцями звертаємо на підготовку до проведення окремих елементів практики, наприклад проведення ознайомчої тематичної корекційно-виховної групової та індивідуальної бесіди із учнями, організації спостереження за ними, аналіз продуктів їхньої діяльності тощо. Керівники практики від кафедри та психологи закладів освіти орієнтують студентів на осмислення спектру всього спектру-методичного забезпечення кожного виду діяльності практичного психолога. Саме тому, викладачі, які відповідають за підготовку проведення першої навчальної практики

дотримуються наступного алгоритму дій: а) попередня консультація з викладачем-консультантом і практичним психологом закладу освіти стосовно формулювання конкретної мети всіх педагогічних заходів та їхнє дидактичне забезпечення; б) визначення та осмислення змісту майбутнього заходу за допомогою науково-методичної літератури; в) розроблення детального плану-конспекту виховного заходу; г) моделювання певної педагогічної ситуації в середовищі колег-практикантів.

Вже перші кроки започаткування кращих форм навчальної практики наших майбутніх колег засвідчують наявність певних здобутків. Зокрема, порівняння досвіду роботи контрольних та експериментальних груп студентів, які проходять навчальну практику дає підставу стверджувати, що домінуюча більшість останніх у разі допомоги схожого алгоритму дій набули більшої впевненості у своїх професійних діях та опанували основами психолого-педагогічних технологій на етапах підготовки і проведення перших своїх різнопланових самостійних професійних кроків.

Цікавою методичною знахідкою у проведенні практики є підведення її підсумків безпосередньо за місцем безпосереднього проходження. На цьому заході присутні поряд із студентами-практикантами та методистами від профільної кафедри ще і керівники закладу освіти, педагоги і спеціальні психологи. Після звіту кожного студента його педагог-методист і шкільні вчителі-дефектологи робили всебічний аналіз виконаної роботи. До всебічного обговорення долучаються й однокурсники, що сприяє їхньому всебічному пізнанню своєї професійної сфери.

В якості висновків нашого дослідження, ми можемо стверджувати, що вища дефектологічна освіта накопичила значний пласт науково-методичних розробок з питань організації навчальної практики майбутніх дефектологів, зокрема й спеціальних психологів. Встановлення тісної співпраці профільюючих кафедр факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова й спеціального закладу освіти чи благодійної дитячої організації є запорукою успіху в організації та проведенні такого важливого елементу навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу яким є навчальна практика. Останнім часом у різних ланках освіти стали впроваджувати широкий діапазон алгоритму дій під час виконання тих чи інших навчально-виховних завдань, це спонукає до пошуку схожих форм активізації організації та проведення навчальної практики. Перспективою наших подальших наукових досліджень повинна стати розробка комплексного науково-методичного забезпечення проведення окремих видів навчальної практики майбутніх спеціальних психологів, починаючи від позапланової волонтерської роботи на першому курсі й закінчуючи науково-дослідною практикою на відділенні магістратури.

Використана література:

1. Синьов В. М., Пометун О. І., Кривуша В. І., Супрун М. О. Основи теорії виховання. Навч. посіб. – К. : МП «Леся», 1997. – 140 с.
2. Супрун М. О. Навчальна практика і стажування курсантів й слухачів (з історії питання) Науковий вісник Інституту кримінально-виконачої служби, 2014. – №2 (6). – С. 157–165.

References

1. Sinov V. M., Pometun O. I., Krivusha V. I., Suprun M. O. Osnovi teoriiy vihovannya: Navch. poslb.. – K.:MP "Lesia", 1997. – 140 s.
2. Suprun M. O. Navchalna praktyka ta stazhuvannia kursantiv I sluhachiv (z istorii pytannia) Naukovyi visnyk IKVS, 2014. – №2 (6). – S. 157–165.

Супрун Д.Н Учебная практика студентов-психологов (историко-методологические основы).

В историко-педагогическом ракурсе проанализирован опыт факультета коррекционной педагогики и психологии НПУ имени М. П. Драгоманова по организации практики и стажировки студентов - будущих психологов в области специальной психологии. Выделены формы, методы и средства научно-исследовательской работы в учебной и внеаудиторной деятельности высшего педагогического учебного заведения. Раскрыты исторические и организационно-методологические основы учебной практики дефектологов как важной составляющей их профессиональной подготовки. Приведенные примеры современного педагогического опыта по взаимодействию профилирующих кафедр факультета и базовых специальных учебных заведений в вопросах организации различных видов учебной практики студентов. Акцентируется внимание на роли волонтерской практики студентов в разного типа специальных реабилитационных учреждений для детей с нарушениями психофизического развития. Подчеркивается роль благотворительного общества

помощи инвалидам и лицам с интеллектуальной недостаточностью «Источник» в вопросах подготовки дефектологов.

Ключевые слова: специальная психология, учебная практика, стажировка, педагогическое руководство, наставник.

Suprun D. Educational practice of student-psychologist (historical and methodological basis)

The practice and training students' (the future psychologists') experience of the Correctional Pedagogy and Psychology faculty of National Pedagogical Dragomanov University in the field of special psychology in historical and pedagogical perspective is analyzed. Forms, methods and means of research in academic and extracurricular educational institution of higher education are found out. Historical, organizational and methodological basis of defectologists' educational practice as an important part of their training are opened. Examples of modern pedagogical experience of interaction with profiling faculty and basic special schools in the organization of various types of practical training of students are given. The attention is focused on the role of volunteer students practice at the various types of special rehabilitation institutions for children with disorders of mental and physical development. Charitable Relief Community's For disabled persons and persons with intellectual disabilities "Source" role in questions of preparation defectologists is emphasized.

Keywords: special psychology, educational practice, training, pedagogical leadership, mentor.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2016 р.

Статтю прийнято до друку 17.04.2016 р.

Рецензент: д. пед. наук, проф. Шеремет М. К.